Vytautas Urbanavičius

VILNIAUS ŽEMUTINĖS PILIES RŪMU. TERITORIJOS TYRIMAI

LII tęsė rytinio ir pietinio rūmų korpuso tyrimus. Ekonominė Lietuvos blokada 1990m. tiesiogiai tyrimams įtakos neturėjo. Tačiau iškilę neaiškumai dėl finansavimo metų pradžioje ir dėl kuro stokos metų viduryje privertė pakoreguoti tyrimų planus. Vietoje naujų plotų buvo baigiami tirti anksčiau pradėtieji. Tai gilesniųjų sluoksnių tyrimai jau atkastuose rūsiuose B, C, D, E ir pietinio rūmų korpuso išorėje. Visa ši rytinio ir pietinio korpuso dalis 1989m. rudenį buvo uždengta keturiais plastmasiniais, tarpusavyje sujungtais gaubtais, kurių kiekvieno ilgis 42, plotis 13,5m. 1991m. prie jų iš vakarų pusės prijungtas dar vienas tokio pat pločio 45m ilgio gaubtas. Tai leidžia pailginti tyrimų sezoną ir apsaugo atkastuosius mūrus nuo sniego ir lietaus. Pažemintas gruntinio vandens lygis. Šis vanduo sudarė rūpesčių pilies gyventojams jau nuo XVIa. Tuo metu, o ir vėliau, pakilus gruntinio vandens lygiui, buvo keliamos ir rytinio bei pietinio rūmų korpuso rūsių grindys. Antai B rūsyje vietoje XVa. buvusių grindų iš plytų ir beržo tošies pusmetriu aukščiau buvo išgrįstas akmeninis grindinys.

Akmeninis grindinys, apie metrą pakėlus XVa. aslą, buvo išgrįstas ir E rūsyje. Kaip vandens apsauginis sluoksnis ant XVa. aslos buvo suverstos suardytų krosnių liekanos - molis ir sudaužytų XVa. pab. -XVIa. pr. koklių nuolaužos. To sluoksnio storis - apie 0,2m. Tyrimų metu iš šio sluoksnio buvo surinkta apie 20 tūkst. koklių gabalų. Apskaičiuota, kad tai maždaug 1500 koklių liekanos. Kokliai įvairūs: puodyniniai, loviniai, plokštiniai, nemažai kamizinių ir karūnėlių. Dalis jų neglazūruoti, kiti - daugiaspalviai. Pavyko atkurti daugelio jų piešinius, o dalį ir restauruoti. Paaiškėjo,

kad kvadratiniai kokliai buvo puošti augaliniu ir geometriniu ornamentu. Surinkta pirmoji Lietuvoje didesnė lovinių koklių kolekcija. Jų ornamentika irgi įvairi - puošti fantastiškais augalais, grifais, moters-dviuodegės žuvies figūromis, kita dalis - Biblijos ir Naujojo Testamento siužetais, šventųjų figūromis, buitinėmis scenomis. Dalis lovinių koklių uždengti plokštelėmis su alegorinėmis figūromis. Kamiziniai kokliai - su augaliniu ir geometriniu ornamentu, rečiau su kiškių gyvenimo vaizdeliais, herbais. Šie radiniai rodo, kad XVa. pab. ir XVIa. pr. rūmuose buvo puošnių, tai epochai būdingų daugiaaukščių krosnių.

Gruntinio vandens problemos būta ir iki rūmų statybos. Vandeniui nutekėti buvo iškastas griovys, kurio vienas šonas išklotas galais į dugną nutiestomis lentomis. Sic griovio dalis aptikta prie pietrytinio rūmų pamatų kampo Griovys nuo šio kampo eina į pietvakarius. Įstrižai per šį griovį permestas medinių tašų grindys (tiltas ar gatvė), suklotas ant išilginių rąstų.

Rūmų pietinė siena statyta klampioje durpingoje pelkėje ant medinių iki 2m ilgio polių. Poliai įvairaus storio, sukalt vienas šalia kito, ant jų paguldytos dvi eilės tašytų horizontalių rąstų - viena išilgai sienos, kita - skersai. Rąstai tarpusavyje sunerti. Ant šių medinių konstrukcijų iš didžiulių akmenų i; plytų mūrytas pamatas. Apatinės pamato dalies akmeni; skersmuo kartais viršija lm. Šio pamato apačia E rūsio išorėje yra santykiniame 88, 6-88, 8m aukštyje.

Rūmų pietinio korpuso pietinėje sienoje, šiek tiek aukščiau aslos buvusi išmūryta nuožulni skersinė, 0,44m aukščio 0,41m pločio anga, nuolaidėjanti iš D rūsio į pastato išorę. Angoje įmūrytos dvejos geležinės grotos. Vienos rūmų rekonstrukcijos metu XVI ar XVIIa. toje pačioje sienoje, ties tuo pačiu rūsiu, įrengta dar viena kanalizacija. Sienos išorėje ištašyta vertikali niša, jos kraštas užmūrytas tuo būdu sienoje padarant vertikalų vamzdį. To vamzdžio apačioje iš lentų padarytas latakas vandeniui nuo sienos

nukreipti į medinį 1,6x1,55m dydžio rentinį. Arčiau rytinio rūmų galo, pietinės sienos išorėje, rastas medinis lygiagretus sienai latakas. Jo ryšys su rentiniu kol kas nenustatytas, nors gylis ir kryptis leidžia spėti tokį ryšį buvus.

Pietinio korpuso šiaurinėje pusėje, vidiniame kieme, aptikti lygiagrečios šiam korpusui sienos pamatai. Su korpuso šiaurine siena juos jungia laiptinių šonuose išmūrytos skersinės sienos. Jos išmūrytos kartu su laiptinėmis, statant gotikinius rūmus. Tai leistų spėti, kad jau gotikiniai rūmai kiemo pusėje turėjo galerijas. Pietinio korpuso šiaurės sienos ir galerijos pamatai įleisti, palyginti su pietine siena, negiliai, nes čia žemė sausa ir tvirta.

Statant pietinį korpusą, kasant griovį pietinės sienos pamatui, keliose vietose perkastos senesnės, skersai ėjusios sienos, sumūrytos iš lauko akmenų ir plytų ant medinių polių, kurių viršutinės dalys (ir mūro apačia) aptiktos 5,5m gylyje. Tyrimo metu paaiškėjo, kad tos apgriautos sienos - tai kontraforsų, laikiusių išilgai korpuso ėjusią sieną, liekanos. Sienos storis buvęs apie 1,5m. Ji sumūryta iš lauko akmenų ir plytų. Nugriauta statant gotikinius rūmus iki jų rūsių grindų lygio. Sienos plytų jungimo būdas - vendinis, būdingas XIII-XIVa. Čia, Vilniuje, jos liekanos radioaktyvios anglies būdu datuotos 1250±40 metų. Sienos rytinis galas aptiktas C rūsyje, po skersine siena, jungiančia C ir D rūsius. Ši XIIIa. siena eina išilgai viso D rūsio ir tarsi baigiasi E rūsio pietrytiniame kampe. Visos senosios sienos ilgis nuo C iki E rūsio viršija 18m.

E rūsio viduryje, gotikinio laikotarpio grindų lygyje, aptiktas dar vienas senesnio mūro 2,2x2,2m dydžio fragmentas. Tai trys eilės iki 30cm dydžio akmenų. Panašaus mūro 2,9-2,45m dydžio fragmentas aptiktas ir šio rūsio pietvakarinėje dalyje.

Į vakarus nuo E rūsio rasta dar viena patalpa, turinti palyginti neblogai išlikusias cilindrinio skliauto šonines dalis. Skirtingai nuo E rūsio, šios patalpos skliautas

orientuotas skersai pietinio korpuso. Patalpa, palyginti su kitomis, nedidelė: 8,5m šiaurės pietų, 7,25m rytų vakarų kryptimi. Tai F rūsys, iš kurio griuvenos išvalytos tik 1991m. sezono pabaigoje. Sluoksniai po asla netirti. Šiaurinėje šio rūsio dalyje yra laiptinės liekanos.

Laiptinė įrengta nugriauto senesnio pastato vietoje. Pastato teištirta rytinė dalis, iš kurios nustatytas jo plotis (ar ilgis) šiaurės - pietų kryptimi - 11,5m. Jo sienų plytų jungimo būdas toks pat, kaip ir sienos, aptiktos pietinio korpuso rūsiuose bei sienų, kurių liekanos rastos seniau vidiniame rūmų kieme (vad. sienos su kontraforsais). Tai leistų šį pastatą datuoti XIIIa. -XIVa. pradžia. Pastatas sugriautas greičiausiai XVa., statant gotikinius rūmus. Sienos nuardytos iki gotikinių rūmų vidinio kiemo lygio. Jų liekanos atsidūrė po grindiniu. Šio pastato griuvenose rasta įvairaus formato plytų, dažyto tinko. Viena plyta puošta reljefine žvėries figūra.

To ankstyvojo pastato rytinės sienos pamatai įleisti į dar senesnį kultūrinį sluoksnį, kuris datuotas pirmaisiais amžiais pr. Kr. Čia rasta to laikotarpio keramikos. Į rytus nuo pastato buvusi to sluoksnio dalis sunaikinta XIXa., caro kariuomenei įrengiant gynybinę sistemą. Vakarinė pastato dalis dar netirta.

Rūmų išoriniame kieme, ties C ir D rūsiais, rasta kultūrinio sluoksnio apatinė dalis, susidariusi XIV-XVa. Tai durpės su gausiomis skiedromis, lentgaliais. Čia aptikta keletas XVa. koklių, glazūruotų grindų plytelių, gabaliukai sienas puošusių glazūruotų plytelių su paukščių, žuvų ir kt. figūromis, keliolika įmovinių ir įtveriamų arbaleto strėlių antgalių, keli įtveriami lanko strėlių antgaliai, įvairaus dydžio cilindrinių spynų dalys ir raktai, peiliai, daug smulkių žalvarinių apkaliukų, įvijų nuolaužų, keletas žvangučių ir kt. Iš retesnių radinių galima paminėti kelias plombas ir Lietuvos pinigėlius (II ir III tipo).